

Інтерактивні форми і методи роботи на уроках географії як засіб формування просторової компетентності учнів

Сучасний період розвитку суспільства потребує якісно нового рівня освіти, творчих людей, здатних ефективно діяти за межами навчальних ситуацій, успішно розв'язувати реальні життєві проблеми.

В умовах становлення нової української школи своєрідним зв'язком двох видів діяльності в освіті: сьогоднішньої – освітньої та майбутньої – практичної, виступає компетентність.

У системі предметних компетентностей, що формуються в учнів під час вивчення географії, чільне місце посідає просторова (картографічна) компетентність, адже здатність володіти картознавчими знаннями, уміннями та навичками необхідна в житті кожної людини.

Як зазначається у Концепції географічної освіти в основній школі, використання основ картографії в освітньому процесі є важливою складовою методики навчання географії.

Усі курси шкільної географії мають широкі дидактичні та методичні можливості реалізації картознавчої частини всієї соціокультурної складової змісту географічної освіти. У навчальних програмах з географії завжди були та залишаються в наш час вимоги до картографічної грамотності учнів.

Цьому сприяє зміст навчального матеріалу сучасних підручників, посібників, довідкової літератури, атласів, засобів наочності, періодики тощо.

А отже, одним із головних завдань у роботі вчителя географії є формування в учнів картографічної компетентності, просторового уявлення про земну поверхню та розвиток умінь усвідомлено орієнтуватися в соціально-економічних, суспільно-політичних і геоекологічних подіях у світі та державі.

Просторова компетентність – знання, що на науковому рівні забезпечують розуміння простору як необмеженої протяжності, формують картографічні вміння та навички учнів, забезпечують психологічну готовність творчо і відповідально застосовувати здобуті знання та досвід у реальних ситуаціях.

Просторова компетентність формується на базі знань учнів географічного середовища, географічної карти, географічної номенклатури тощо. Зазначена компетентність передбачає такі вміння та навички:

- картоописові;
- картометричні;
- картоаналітичні.

Будь-яке поняття, будь-яке уявлення, будь-який географічний об'єкт пов'язані з картою. Тільки карта дає просторовий образ території, тільки карта дозволяє одночасно і оглядати, і зіставляти в просторі властивості потрібних об'єктів. Географічні карти є моделями територій і явищ, що робить їх чудовим засобом пізнання навколошнього світу, допомагає створити уявлення про просторове розміщення, просторово-територіальні зв'язки, природні особливості території. За картами однієї території, створених у різний час, можна визначити закономірності змін у часі і просторі, причинно-наслідкові зв'язки тощо.

Інформаційна ємність карти в десятки, а то і в сотні разів перевершує інформаційну ємність друкованого тексту. Карта є особливою і специфічною мовою, що використовується поряд з текстовим викладом і в географічних дослідженнях, і в навчальній роботі, і при самостійному ознайомленні з географією будь-якої країни чи району [3].

Карта сприяє розвитку комплексного (географічного) мислення учнів, забезпечуючи водночас формування географічних знань і вмінь. Через це географічна карта була, є і надалі залишається головним навчально-наочним посібником, основною складовою комплексу навчального обладнання з географії. Завдання ж вчителя навчити учнів користуватися цими картографічними творами.

Дієвим засобом формування в учнів навичок та вмінь роботи з картою, розвитку картографічних знань, формування географічної компетентності є використання на різних етапах уроку інтерактивних форм і методів роботи.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації навчальної діяльності, що має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність. Інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Звідси сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес відбувається за умови постійної активної взаємодії учнів, головним джерелом якої є інтерес учнів до вивчення предмету [6].

Розвиток пізнавального інтересу учнів, високий рівень активності школярів забезпечується завдяки використанню в освітньому процесі ефективних форм організації інтерактивного навчання – парної, групової, кооперованої (колективної), де учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними об'єктами навчальної діяльності.

Сучасна дидактика має також чимало інтерактивних методів, прийомів навчання – способів взаємодії учасників освітнього процесу, організації навчальної роботи вчителя та забезпечення навчально-пізнавальної діяльності учнів, спрямованих на активне засвоєння матеріалу, що вивчається: від найпростіших («карусель», «мікрофон») до складних («мозаїка», «мозковий штурм», «займи позицію», «аналіз ситуації», «прес», «акваріум», «коло ідей», «рольова гра») тощо.

Особливе значення для активізації пізнавальної діяльності учнів, навчання їх прийомів роботи з картою має проведення географічних ігор («уважний», «склади карту», «виправ помилку», «kartографічна дуель», «утікач», «моряк» та інші). Пізнавальний зміст гри – дидактичні завдання, що сприяють засвоєнню знань і вмінь, що застосовуються під час розв’язання навчальної проблеми, визначеній метою гри.

Зацікавленість в учнів викликають географічні вікторини, для підготовки яких можна залучити дітей. Проведення географічної вікторини потребує поділу учнівського колективу на кілька (дві і більше) приблизно однакових за можливостями груп (команд).

Дидактична мета вікторини – засобами гри повторити матеріал з теми або розділу; використовуючи проблемні ситуації, розвивати творчі здібності учнів, здатність до групової та самостійної роботи, формувати культуру спілкування, уміння аргументовано доводити власну думку, сперечатись; розвивати логічне мислення.

Перед проведенням вікторини вчитель пояснює її правила, націлює учнів на уважність і вміння слухати та поважати думки один одного. Команди учні формують самостійно або за допомогою вчителя. Для того, щоб гравці команди мали змогу вільно спілкуватися один з одним, парті розставляють довільно. Команди обирають назви і капітанів команд. Назва має бути пов'язана з темою, що вивчається.

Захоплюючим для учнів і цікавим методом читання карти є подорож картою, проведення дискусій з обговорення цікавих географічних фактів, гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій з використанням тематичних карт тощо.

Варто враховувати, що з позицій сучасної методики викладання географії карта є триєдиним засобом навчання: вона служить об'єктом вивчення, засобом наочності та джерелом знань про географічні явища, що вивчаються. Усі три компоненти картографічних знань взаємодіють один з одним, оскільки, не знаючи карти, неможливо використовувати її як засіб наочності та джерело знань.

У процесі вивчення географічної карти та роботи з нею вирішуються три основних завдання:

1. Навчити учнів розуміти карту.
2. Навчити учнів читати карту.
3. Навчити учнів знати карту.

Розглянемо кожне з них та можливі прийоми роботи з картою, проблемні завдання для розв'язання та поглиблення знань учнів, використовуючи різні інтерактивні форми навчання.

Розуміти карту – це означає засвоїти основні її властивості, види карт, умовні позначення, прийоми використання. Етап розуміння карти учні здійснюють за алгоритмом:

1. Прочитай назву карти і її масштаб.
2. Вивчи легенду карти.
3. За допомогою легенді визнач зміст карти.
4. Знайди на карті задану територію і, використовуючи легенду й номенклатуру, розкажи про те, що показано на карті.

Цей етап потрібний для того, щоб навчити учнів уміти читати карту, учні повинні спочатку опанувати картографічну грамоту. Учитель має пояснити учням легенду, що є ключем до розуміння зображення на карті, а також те, яке явище зображено на карті та які його властивості характеризуються – кількісні чи якісні. Після цього вивчають шкалу глибин і висот, якщо вона є, і визначають спосіб картографічного зображення. Легенда має здебільшого висвітлювати кілька змістових систем та способів зображення. Наприклад, щоб визначити абсолютні висоти місцевості, треба знати, що на фізичних картах абсолютна висота рельєфу зображена за допомогою горизонталей. Горизонталі для позначення висоти рівнин проводять зеленим або жовтим кольором, гір – коричневим, а позначення глибини океанів і морів – синіми тонкими лініями через певну відстань – як правило, це кілька сот метрів. Рельєф між горизонталями фарбують пошарово. За шкалою висот і глибин на фізичних картах визначають висоту та глибину рельєфу.

Читати карту – це вміти, за поєднанням умовних знаків, виявити розміщення і взаємозв'язки явищ природи та людської діяльності. Читати карту – це значить визначати напрями і взаємне розташування об'єктів, складати опис окремих об'єктів, явищ або територій, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, створювати образ місцевості за умовним зображенням, тобто розпізнавати географічну дійсність за її зображенням на карті. При роботі з картою треба орієнтуватися на три рівня читання карти.

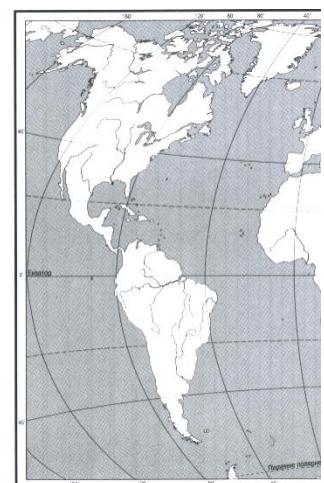
Перший рівень – це елементарне читання плану та фізичної карти, коли учні працюють з картою, спираючись на свій життєвий досвід. Властивості об'єктів усвідомлюються за їх зовнішнім виглядом: річка, міст на річці, населений пункт та ін.

Другий рівень – крім наявного досвіду, використовуються географічні знання. Школяр повинен за допомогою карти розповісти про властивості об'єктів, відображених на ній, і відтворити просторове уявлення про розміщення та взаємне їх розташування. Вивчення та аналіз карти закінчуються складанням географічних описів чи характеристик [9].

Для цього роботу з картою можна проводити у формі гри. Ігри на уроці займають небагато часу (3-5 хв.) та допомагають урізноманітнити його, зробити цікавим.

Наприклад, при вивченні берегової лінії материків або океанів у 7 класі дається завдання учням здійснити подорож навколо Євразії або по карті півкуль від берегів Скандинавського півострова до берегів Японських островів, називаючи океани, моря, протоки, канали, затоки, острови, півострова, що зустрічаються в дорозі. Завдання можна ускладнювати, зокрема, учням можна пропонувати назвати народи, тварини, рослини, які там зустрічаються.

Можнаскористатися однією з форм інтерактивного навчання «Рольова гра», результатом якої буде заповнення контурної карти. Для цього потрібно клас об'єднати в 4-5 груп. Кожна група отримує завдання: здійснити подорож на кораблі вздовж східних берегів американського континенту, прокладаючи маршрут від південної частини острова Гренландія, завершуєчи біля берегів острова Богняна Земля. Кожна з груп дає назву своєму кораблю, на борту має працювати капітан, гідролог, ботанік, зоолог, метеоролог, землезнавець. Кожен фахівець повинен нанести на контурну карту компоненти природи, країни, народи, що розташовано на берегах, вздовж яких пропливатиме корабель.

Ігри можна організувати як на початку уроку, для активізації уваги, так і в кінці його, для закріплення матеріалу та зняття напруги після вивчення важкої теми, використовуючи індивідуальні, парні, групові форми організації навчальної діяльності учнів. Наприклад:

1. «Картографічна розминка» та «картографічна дуель»: два учні (група учнів) називають та показують на карті об'єкти географічної номенклатури.

2. «Виправ помилку». Учням роздають контурні карти з підписаними назвами географічних об'єктів. Але більше з них підписано невірно. Учням

необхідно найти помилки і виправити їх (можна виконувати це завдання на швидкість, чи обмежити час).

3. «Склади карту». Розрізується контурна чи фізична карта на шматочки неправильної форми. Два комплекти такої карти роздаються учням двох команд. Перемагає та команда, яка швидше складе карту.

4. «Що ти бачиш»? Уявна подорож за меридіаном чи паралелею. При цьому учень повинен називати всі географічні об'єкти, що він перетинає.

5. «Уважний». Відшукай на карті світу острови і країни, що за своїми обрисами нагадують рибу, чобіток, ріг, голову слона, пару туфель, ромб, трикутник, прямокутник, краплю, пелюстку квітки іриса, голову бика [2].

6. «Пошта». Наприклад, вивчається тема «Природні зони Африки». На настінній карті варто прикріпити конверти у кожній природній зоні. Учні отримують пронумеровані «листи» – опис природної зони, рослин, тварин, клімату, ознайомившись з якими, відправляють їх у відповідні, на їхню думку, конверти. Далі виймають, інформація зачитується, аналізується та визначається чи правильно вибрана «адреса».

7. «Чи знаєш ти країну?», під час якої вчитель на карті показує країну, а учні пишуть в зошитах її назву, столицю, материк розташування, рослинний, тваринний світ, внутрішні води тощо. Перемагає той учень, який написав найбільше інформації.

Третій рівень – полягає у використанні знань карти та її можливостей як джерела знань, та широкого застосування географічних знань. У сукупності з'являється можливість скласти комплексну характеристику території, виявити її просторові та природні особливості, взаємозв'язок і причинність явищ, особливості природно-територіальних комплексів відповісти на проблемне запитання.

Наприклад, практичний прийом «Географічні силуети». Спочатку учень за контурами тільки впізнає і називає материк, потім відповідає на питання: у якій півкулі знаходитьться материк? Як це впливає на природу материка? Які океани його омивають? Які особливості ПТК цієї місцевості?

У 7-му класі при вивченні теми «Тихий океан» учитель може використати метод «Мозковий штурм» та запропонувати учням для підготовки відповіді на запитання звернутися до карти Тихого океану.

Проблемне запитання: що сприяло зникненню японських джонок, що тривалий час загадково зникали у Тихому океані. Інколи, пішовши в тиху погоду на промисел, рибаки не поверталися додому. Це здавалося дивним і нез'ясовним: не було ні тайфунів, ні штормів, а судна пропадали без вісті. Хто ж їх «крав»?

Відповідь. Індіанці, що жили на західному узбережжі Північної Америки, довгий час не могли зрозуміти, звідки до них припливають дивні кораблі з виснаженими жовтошкірими людьми, що втратили людський вигляд. Іноді на цих загадкових кораблях замість живих людей знаходили людські трупи або скелети.

Американським індіанцям було не зрозуміло, що ці кораблі припливали до них з Японії. Вони не знали, що, підхоплені могутнім потоком течії Курсіо поблизу Японських островів, джонки виносилися у відкритий океан, де вони рухалися на схід зі швидкістю майже 40 миль на добу, поки Каліфорнійська течія не прибivalа їх до західного узбережжя Мексики або Каліфорнії.

Перша японська джонка, що зареєстрована в анналах морської історії як судно, що перепливло Тихий океан, була знайдена жителями Мексики поблизу порту Акапулько в 1617 р. На її борту знайшли сім скелетів. До 1876 р. історики обліковували вже 60 таких «кораблів смерті». Лише в декількох з них виявилися люди, що чудом урятувалися. Як правило, японці, потрапивши в полон Курсіо, гинули під кінець другого тижня. І не від нестачі води або їжі; рибаки вмирали від усвідомлення того, що знаходяться в полоні «течії смерті». Старовинні японські легенди про цю страшну течію розказують, що риби і птахи уникають її перетинати і лише акула-людоїд переслідує приреченого рибака, занесеного на цю «дорогу смерті»[7].

Аналогічним є питання: поясніть, на перший погляд, нелогічну траєкторію руху морських суден, які ще до початку XIX століття (більшість морських шляхів було дуже звивистими, що викликало великі втрати часу для їх подолання) на шляху від Нью-Йорка до мису Доброї Надії тричі перетинали Атлантику.

Відповідь. На початку XIX століття в судноплавстві використовували вітрильні судна, що рухалися переважно в напрямку попутного вітру. Вітри, крім того, є одним із факторів виникнення морських течій, разом з якими визначали траєкторії руху, оскільки інші види двигунів були надзвичайно рідкісними.

Водночас такі подорожі супроводжувалися великими затратами часу. Виrushивши в плавання з Нью-Йорка, судно рухалося з допомогою західних вітрів та течії Гольфстрім на північний схід. Далі, пересуваючись під дією відгалуження Північноатлантичної течії, воно наближалося до берегів Піренейського півострова, перший раз перетинаючи Атлантику.

Канарською течією вітрильник відправлявся на південь, де плив спочатку відгалуженням Північної Пасатної течії, а потім Гвінейською течією уздовж західних берегів Африки, щоб, скориставшись пасатами, у районі екватора продовжити рух Південною Пасатною течією, прямуючи до берегів Бразилії. Так судно вдруге здійснювало трансатлантичний перехід.

Потім вітрильник Бразильською течією переміщався на південь аж до «ревучих сорокових», тобто до течії західних вітрів. Антарктична циркумполярна змінювала напрямок судна на східний і відгалуженням, що покладає початок Бенгельської течії, доправляла до кінцевого пункту подорожі – мису Доброї Надії. Діставшись до місця призначення, судно втретє перетинало Атлантичний океан.

Отже, нелогічні, на перший погляд сучасної людини, морські шляхи прокладалися за напрямком руху водних течій та переважаючих вітрів [7].

При вивченні курсу «Материки та океани» (7 кл.) в темі «Кліматичні пояси і типи клімату» учитель теж може використати метод «Мозковий штурм» та запропонувати учням для підготовки відповіді на запитанняскористатися тематичними картами «Природні зони світу» та «Кліматичні пояси Південної Америки».

Приклад запитання: деякі факти змушують учених говорити про те, що в силу специфічних особливостей південної кулі взагалі відсутній помірний географічний пояс з його характерними хвойними і мішаними лісами. Тут субтропічна зона безпосередньо межує з субарктичною. У Південній Америці широтне розташування Вогняної Землі відповідає широті Московської області (Росія), але їхня природа дуже різна. Російський вчений М.М. Альбов, який

наприкінці XIX століття досліджував природу Вогняної Землі, аж ніяк не сподівався побачити розкішні ліси, що покривали південну і західну частини острова. Він був здивованим від побаченого. Дослідник згадує три види дерев, що особливо його вразили: два види буків – вічнозелений та з опадаючим листям і вічнозелене дерево з родини магнолієвих. Майже на 55° пд. ш. можна побачити колібрі, які п'ють квітовий нектар, папуг, які поїдають насіння з дерев, більшість молюсків, які належать до найхарактерніших тропічних видів, що живуть у місцевих водах.

Увага, запитання: використовуючи карту, проаналізуйте природні умови території та поясніть причини такої відмінності природи на однакових широтах південної та північної півкуль.

Відповідь. Ще Чарльз Дарвін зробив цілком правильний висновок, відповідно до якого такі відмінності природи пояснюються особливостями кліматичних умов, на формування яких впливає співвідношення океану та суходолу. У південній частині американського континенту співвідношення океанських просторів і суши в південній півкулі становить: суходіл зосереджено в основному У північній півкулі суходіл займає 39,3 % поверхні, вода – 60,7 %, тоді як в південній півкулі у цих же широтах відповідно – 19,1 % та 80,9 % [7].

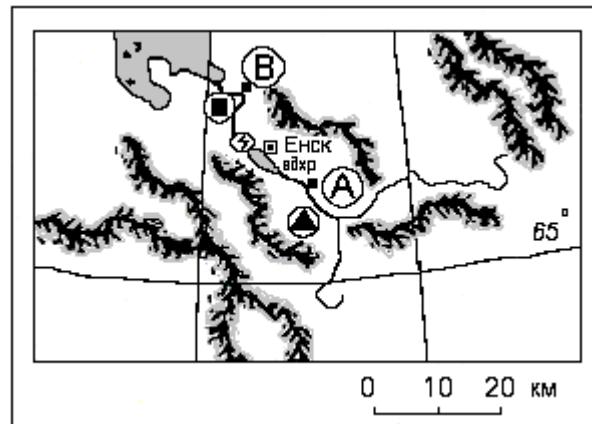
При вивченні курсу «Україна і світове господарство» (9 кл.) в темі «Глобальні проблеми людства» можна застосувати метод «Займи позицію» та запропонувати учням дати відповідь на проблемне запитання.

Приклад проблемного запитання: сто років тому назад люди навіть подумати не могли, що вода буде продаватися в пляшках. Нині це вже реальність. Користуючись картою, визначте, які країни відчувають дефіцит прісної води? Чи можливі конфлікти між країнами, територією яких протікають міжнародні ріки? Назвіть та охарактеризуйте ці регіони.

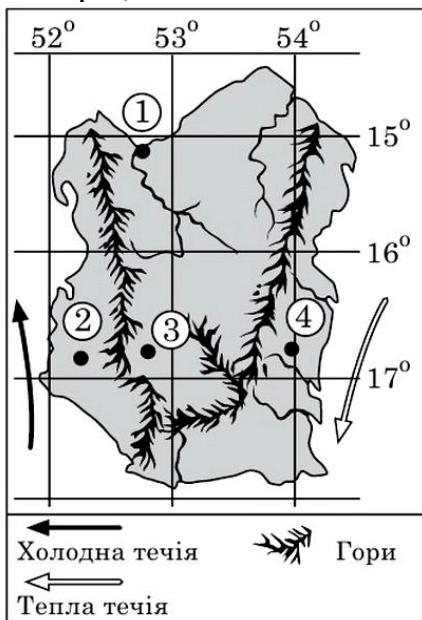
Інтерактивний метод навчання «Коло ідей» можна використовувати під час відповіді учнів на запитання тестів аналітичного змісту, де є картографічна складова у вигляді схеми.

При вивченні курсу «Україна і світове господарство» (9 кл.) в темі «Сучасні чинники розміщення підприємств чорної металургії» можна запропонувати учням проблемне запитання: для будівництва металургійного комбінату повного циклу Вам потрібно обрати пункт А або В, що позначено на карті. Використовуючи фрагмент карти, оберіть один з пунктів. Для правильного вибору врахуйте необхідність мінімізації негативних наслідків для навколишнього середовища в місті Енск. Наведіть два докази правильності Вашого вибору.

Учням 11 класу в курсі «Географічний простір Землі» при вивченні теми «Світовий океан» можна запропонувати виконати завдання: користуючись фрагментом карти, проаналізуйте особливості географічного положення та

рельєфу умовного острова. Установіть для кожної місцевості, позначеної цифрою на карті, оптимальний вид економічної діяльності [8].

	Облаштування курортної зони на березі океану
	Спорудження сонячних електростанцій у засушливих районах
	Розведення овець і корів на природних пасовищах
	Вирощування вибагливих до вологи тропічних культур у районах впливу пасатів
	Створення природного парку для охорони екосистеми шельфу атола

Більш складним завданням і, з точки зору шкільної географії, кінцевою метою використання карти є навчання учнів такого її читання, щоб на основі послідовного ряду суджень школярі вміли давати комплексні географічні описи окремих територій.

Значне утруднення для оволодіння навичкою зв'язкового читання карти представляє невміння учнів викладати матеріал у певній послідовності. Так, якщо вчитель не навчив учнів описувати країни за схемою (алгоритмом – географічне положення, рельєф і т. д.), то сформувати в них відповідні навички важко. Допомагає навчити учнів читати карту та сприяє розвитку самостійного мислення складання таблиць з характеристиками досліджуваного об'єкта.

Для формування в учнів уміння читати карту попередньо варто ознайомити їх з алгоритмом, за яким це потрібно робити.

Приклад першого та другого рівня читання:

1. Показати на карті Чорне та Азовське моря.
2. Частиною якого океану вони є?
3. До якого типу морів належать?
3. Назвіть країни, що розташовано на узбережжі морів.
4. Назвіть острови, півострови, коси, що омиваються водами Чорного та Азовського морів.
5. Назвіть річки, що впадають в моря.
6. Чи замерзають вони?
7. Назвіть морські порти, що розташовано на узбережжі?

Приклад третього рівня читання:

1. Чи круглий рік триває навігація в Чорному та Азовському морях?
2. У якому морі навігаційний період більш тривалий у Чорному чи Азовському та чому?
3. Як на тривалість навігації впливають вітри та морські течії?
4. Як на навігацію впливає внутрішнє положення морів?

5. Як ви думаете, у районі якого порту Мурманську (Баренцове море) чи Маріуполі, навігація буде більш тривалішою?

При відповідях на ці питання робляться висновки, що навігація в морях проходить вільно тільки влітку, узимку при замерзанні Азовського моря навігація може бути тимчасово припинена.

Учні повинні навчитися будувати складні судження на основі зіставлення тематичних карт. Такий спосіб читання карт отримав в методиці спеціальну назву – «накладення карт». Суть його полягає в тому, що під час зіставлення даних робляться висновки про особливості досліджуваної території, причинних зв'язках і взаєминах. Серед питань, що можна розкрити з використанням картографічних матеріалів, на підставі яких конструкуються пізнавальні задачі, завдання дослідницького характеру в курсі «Україна і світове господарство» (9 кл.), зокрема такі:

- 1) встановлення причинно-наслідкових зв'язків між економіко-географічними і соціальними явищами та усвідомлення закономірностей процесу їх розвитку;
- 2) визначення тенденцій розвитку сукупності економіко-географічних і соціальних явищ та перспектив їх розвитку;
- 3) визначення структури економіко-географічного об'єкта і з'ясування взаємозв'язків його компонентів;
- 4) виявлення взаємовідносин окремого економіко-географічного факту і загальної тенденції соціально-економічного розвитку галузевих районів, що вивчаються;
- 5) визначення типовості економіко-географічних і соціальних явищ та оцінка характеру і їх значення для перспектив розвитку країн тощо.

Отримання нових географічних знань може проводитися і при зіставленні однакових за змістом, але різних за масштабом карт.

Самостійні практичні роботи учнів з картами – найважливіший метод навчання читанню карт. При їх організації важливою є роль учителя, що полягає в методично продуманому підборі вправ та вмілому керівництві при їх виконанні. Читання карт є дуже ефективним методом навчання географії, так як воно дає усвідомлені, міцні знання.

Знати карту – означає чітко уявляти в пам'яті взаємне розташування, відносні розміри, форму і власні назви об'єктів, що вивчаються в курсі шкільної географії. Знання карти досягається в процесі вивчення географічної номенклатури. З метою закріплення в пам'яті картографічного образу і пов'язаного з ним географічної назви повідомляти про походження назви, про цікаві факти, приурочені до цього об'єкта. Часто в образній назві географічного об'єкта закладений глибокий зміст, і тлумачення його допомагає не тільки запам'ятати назву, але й зрозуміти його сутність.

При вивчені курсу «Україна у світі: природа, населення» (9 кл.) на уроці узагальнення знань можна застосувати інтерактивний метод навчання «Мікрофон» та запропонувати учням назвати і показати на карті географічний об'єкт за його описом.

Наприклад:

Завдання. Заповніть таблицю «Картографічний тренінг з географії України».

з/п	Опис географічного об'єкту	Назва географічного об'єкту
	<i>Зразок: западина з численними соляними куполами</i>	<i>Дніпровсько-Донецька</i>
1	Тектонічна плита із залишками давніх рифів	
2	Молода гірська країна мезо-кайнозойського віку з окремими лаколітами та згаслим вулканом юрського періоду	
3	Височина, на якій розташована найвища точка рівнинної частини України	
4	Низовина, що складена переважно водно-льодовиковими відкладами	
5	Найдовша з річок України, що повністю протікає в її межах	
6	Річка, витік і гирло якої розташовано на території Росії, але більша частина течії – в Україні	
7	Озеро карстового походження, найглибше в Україні	
8	Найбільший за площею острів Чорного моря	
9	Затока Азовського моря, у якій вода настільки солона, що частина солі відкладається на дні	
10	Заповідник, що перший в Україні отримав статус державного заповідника	
11	Область, де знаходиться найдовша в світі гіпсова печера-лабіrint	
12	Область, що за видобутком нафти займає перше місце на Україні	

Формуванню чіткого уявлення про взаємне розташування географічних об'єктів з їх визначенням, сприяє проведення географічних диктантів, під час яких можна застосовувати таку інтерактивну форму навчання як «робота в малих групах». Наприклад:

Завдання. Ви вирушаєте в морську подорож навколо Європи. Маршрут пролягатиме з м. Одеса до м. Рига, під час якого ви будете заходити у порти. Напишіть назви географічних об'єктів (над лініями, друкованими літерами), що будуть зустрічатися на шляху.

Для того, щоб з м. Одеси досягти Егейського моря, потрібно здійснити подорож через дві протоки _____ та _____ та одне море між ними _____. Наступною зупинкою буде м. Афіни на великому півострові _____, далі відвідаємо м. Палермо на острові _____ та м. Неаполь, що розташовано на _____ півострові. Потім через _____ протоку, потрапимо в _____ океан. Наступна зупинка – м. Лісабон. Перетнувши _____ затоку,

протоки _____ та _____, що відокремлюють _____ острови від материка, припливаємо до порту Роттердам, що знаходиться на березі _____ моря. Обігнувши з півночі півострів _____, потрапимо через систему проток, де одна з них має назву _____, в море _____ з трьома затоками _____, _____, _____.

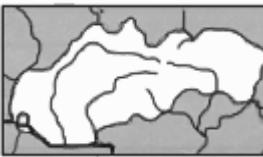
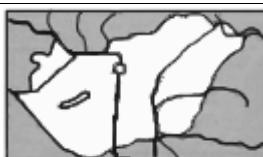
На березі останньої затоки і розташовано м. Рига [5].

Урізноманітнити роботу учнів з географічною картою, активізувати їх навчальну діяльність допомагає проведення гри «Моряк». При вивчені географічного положення, наприклад Євразії, двом учням-морякам пропонується провести свої кораблі з Калінінграду до Токіо. Учні на карті визначають свій маршрут, вибирають короткий шлях, при цьому, називають географічні об'єкти, через які вони проклали маршрут свого корабля.

Аналогічною є гра «Утікач», за якою один учень називає два географічні об'єкти, а інший розказує і показує на карті як буде пролягати маршрут між ними та через які географічні об'єкти він пройде.

Цікавими для учнів, які працюють в малих групах, будуть завдання, де треба розпізнати географічні об'єкти за описом та контурами. Наприклад:

Завдання. Визначте країни за їх контурами, запишіть столицю та дві річки, що протікають цією країною [5].

№ з/п	Контури країн	Назва країни	Столиця	Річки
I	2	3	4	5
1				1- 2-
2				1- 2-
3				1- 2-
4				1- 2-

1	2	3	4	5
5				1- 2-
6				1- 2-
7				1- 2-
8				1- 2-

Завдання. Ця країна має кордон суходолом з 9 країнами. Визначте її та країни-сусіди за поданим описом-характеристикою. Сформулюйте одну найбільш яскраву географічну характеристику цієї країни, узявши за приклад ознаки країн – сусідів. Зазначте також об'єкти, що виділено шрифтом [4].

№ сусіда	Країна
1	2
0	Ця країна лише в 2004 році ввійшла до міжнародної організації, що налічує 193 країни – члени...
1	Ця країна володіє двома десятками заморських територій, лише одна з яких знаходиться на материкову
2	Друга країна на шляху <i>rічки</i> – світового рекордсмена за числом країн, що вона перетинає.
3	У цій країні <i>три офіційні мови</i> , кожна з яких є офіційною мовою однієї з країн, з якими вона межує
4	Цій країні належить найбільший в світі <i>острів</i>
5	Найбільші міста цієї країни розташовано у дельті <i>rічки</i> , що бере початок у країні – першому сусіді, та на з'єднаних з нею каналах
6	Країна з монархічною формою правління, в якій <i>одна з офіційних мов</i> – та ж, що й у країні, яку треба визначити
7	Тут вироблена значна кількість трамваїв, що курсують містами України (трамвай названо як <i>гори</i> , що нині в цій країні не знаходяться)

1	2
8	Більша частина території цієї країни знаходиться в басейні найдовшої з річок, що впадають в море, до якого виходять країни, більшість віруючого населення в яких сповідують відповідно католицизм, протестантизм та православ'я.

Відповідь подайте у вигляді таблиці:

№ з/п	Країна	Об'єкт
0	<i>(ЗРАЗОК) Швейцарія</i>	<i>Організація Об'єднаних Націй</i>
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

Країну, що визначили, – _____. Її яскрава характеристика:

На уроках географії можна використовувати мультимедійні інтерактивні тренувальні вправи он-лайн сервісу «Learning.apps». Наприклад, під час вивчення тем «Форми земної поверхні» (8 клас), «Адміністративно-територіальний устрій України» (11 клас), «Літосферні плити Землі» (6 клас), «Країни Європи» (10 клас) учні позначають задані об'єкти на карті, добирають пари (країна-столиця), розділяють країни Європи за регіонами. Опитування учнів можна проводити за он-лайн сервісом Classtime.

Отже, навички та уміння читати карту, знати її, користуватися нею як джерелом знань при вивченні географії в школі формуються в учнів поступово, від класу до класу. У процесі навчання географічна карта виконує ще одне важливе завдання – упорядковує географічні знання, полегшує їх засвоєння. Навіть при загальному огляді карта дає уявлення про певну територію, тому за допомогою географічних карт у школярів формуються інтегральні знання про географічний простір.

Запропоновані вище інтерактивні форми та методи роботи з опанування географічної карти активізують навчальну діяльність, збуджують пізнавальний інтерес, унаслідок чого учні легше запам'ятовують не тільки назви, а й картографічний образ об'єкту, його особливості, що сприяє формуванню в школярів картографічної компетентності, поліпшенню якості їх знань, уdosконаленню вмінь.

Таким чином, формуючи просторову (картографічну) компетентність в учнів, учитель географії, по-перше, має спиратися на географічні знання, що були отримані ними в попередніх класах, у попередніх географічних курсах, посилити мотиваційну спрямованість учнів в оволодінні картографічних знань, надати прикладне значення отриманим знанням, урізноманітнити роботу учнів з географічною картою, застосувавши для цього інтерактивні форми і методи.

При цьому, кожен вчитель має відібрати найефективніші з них, зокрема ті, що найкраще сприймаються учнями, активізують їх навчально-пізнавальну діяльність з розв'язання різних дидактичних задач, спрямованих на оволодіння матеріалом, що вивчається, та забезпечують формування компетентного випускника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колотило В. О. Формування в учнів картографічної компетенції під час вивчення теми «Карти – джерела географічних знань, 8 клас». *Географія та основи економіки в школі*. 2011. № 2. С. 28–30.
2. Кондратенко О.І. Географічні ігри. URL: <https://numl.org/.579961> (дана звернення: 03.06.2021).
3. Куприн А.М. Занимательная картография. Москва: Просвещение, 1989. 191 с.
4. Організація, проведення, результати ІІ, ІІІ та ІV етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії (2017-2018 н. р., Сумська область): інформаційно-аналітичний бюллетень / уклад. В.Д. Попов. Суми: НВВ СОППО, 2018. 160 с.
5. Організація, проведення, результати ІІ, ІІІ, ІV етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з географії (2019-2020 н. р., Сумська область): інформаційно-аналітичний бюллетень / уклад. В. Д. Попов; за ред. І. В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОППО, 2020. 124 с.
6. Пометун О. І., Піроженко А. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 125 с.
7. Попов В. Д. Географічні цікавинки для допитливих: Міні-хрестоматія вчителю та учню на допомогу. Камянець-Подільський: Аксіома, 2007. 304 с.
8. Сертифікаційна робота з географії 2018 року (основна сесія). URL: <https://numl.org/.142081> (дана звернення: 18.11.2021)
9. Стецула Н. О., Коссак Г. М. Формування картографічних компетентностей учнів на уроках географії. *Молодь і ринок*. 2017. № 11 (154). С.41–45.
10. Топузов О. М. Картографічні матеріали у проблемному навчанні економічної і соціальної географії. *Географія та основи економіки в школі*. 2007. № 9. С. 26–31.

Методичні рекомендації підготовлено
Поповим В.Д., методистом з географії
та економіки навчально-методичного
відділу координації освітньої діяльності
та професійного розвитку
Сумського ОППО